

GÜNEY AFRİKA'DA CAPE KOLONİ TOPLULUĞUNUN OLUŞUMU VE OSMANLI TÜRK VARLIĞI

Musa ŞAHİN *

ÖZET

Bu makale, Cape Kolonyal Toplumunun kuruluşunu incelemek amacıyla . İncelemede Doğu Batı olarak anlandırılan Osmanlı ile Batılı Devletler arasında cereyan eden küresel güç ilişkileri ve çatışmalarının sonucunda ortaya çıkan sömürgecilik hareketine bağlı olarak oluşan ikinci büyük küresel nüfus hareketinde önemli bir kesişme noktası olan Cape Koloni Topluluğunun kuruluşu tarihselci bir yaklaşımla analiz edilmektedir. Dünyanın ekonomik ve politik imkanlarına yön vermek isteyen güçlerin yol açtığı uluslar arası ticari ve askeri çatışmalarda kendini savunma mekanizmalarından yoksun insanlar ve inançların araçsallaştırıldığı varsayımına dayanan bu çalışma;16. yüzyıl ile 20. yüzyıl arasında cereyan eden Sömürgecilik hareketinin küresel kilit noktasında; Ümit Burnu, kaderleri kesişen insanların Küresel Güçlerin çatışma ve uzlaşmalarına bağlı olarak inşa ettikleri toplumsal kimliğin sosyolojik parametrelerini açıklamaktadır. Aynı zamanda Batı ile Osmanlı arasındaki saflaşmanın nedenlerini ve dünyayı anlamlandırma farklarını vurgulamakta; bu saflaşmanın küresel sonuçlarını Cape Kolonyal Topluluk üzerinden tartışmaktadır.

***Anahtar Kelimeler:** Sömürgecilik, Güç İlişkileri, Köleleştirme, Kolonyal Topluluk, Osmanlı, Küreselleşme, Politik Sürgünler, Asyatikler*

THE ESTABLISHMENT OF CAPE COLONIAL SOCIETY AND OTTOMAN TURKISH EXISTENCE IN SOUTH AFRICA

ABSTRACT

This article aims to analyse the establishment of Cape Colonial Society: As a result of the power conflict occurred between Ottoman State and Western Countries, colonialism and related population movements appeared. In these processes, Cape Colonial Society has always been an intersection point. In this study , establishment of this society is analysed with a historical perspective. The

* Yard. Doç. Dr. Dumlupınar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi

main point of this study is that powers want to manipulate economic and political movements in the world and such manipulations cause international, commercial and military conflicts. Cape of Good Hope has always been the centre of oppressed people who are against colonialism and those people have established a social identity especially between sixteenth and twentieth centuries in Cape Town. This study, also focuses on the reasons of the conflict between Ottomans and Westernes and the differences of mentality and global effects of those conflicts in accordance with Cape Colonial Society

Key Words: *Colonialism, Power Conflicts, Slavery, Colonial Society, Ottoman, Globalisation, Political Exiles, Asiatics*

GİRİŞ

İnsan ve toplumların kendini ve dünyayı anlama; daha müreffeh bir yaşam elde etme çabası sürdükçe yeni anlam kalıpları üretme becerisi de devam etmekte; yeni anlamlar yeni araçlarla desteklenerek yeni roller ve ilişkiler üretilmektedir. Bu değişimden en çok zaman ve mekanın anlamı etkilenmekte; zamana ve mekana yüklenen anlam sürekli ve yeniden üretilmektedir. Dünyayı okuma farklılıkları küresel değişimlere yol açmakta; dünya sürekli yeniden kurulmaktadır. Dünyamız sosyolojik anlamda üç yeniden kuruluş sürecinden geçmiştir. Bu üç süreçte toplumsal yapılar zaman ve mekan arasında kurulan ilişkilere göre yeniden inşa edilmiştir. Toplumların mekanla var oluş pratikleri arasında kurdukları ilişki merkezden çevreye doğru genişlemektedir. Her toplum bu ilişkide kendi değer mekanizmalarını sürekli yeniden yaratmaktadır.

İmparatorluk ya da Tarım Toplumlari Döneminde küresel bağlamda ikili bir değer alanı ortaya çıkmıştır ki; bu durum hala geçerliliğini korumaktadır. Küresel bir gerçekliğe dönüşen bu değer farklılaşması Doğu ve Batı olmak üzere ikili bir zaman ve mekan anlamı yaratmıştır.

Doğu ve Batı değer farklılaşması küresel alanda rekabet ve çatışmalara yol açtığı gibi; kendi içinde de rekabet ve çatışma alanları yaratmıştır. Bölgesel ve küresel rekabetle ulusların var oluş pratiği arasında kurulan sürdürülebilir ilişki dünyanın en temel sorununu oluşturmaktadır. Bu sorun ulusları bazen yan yana; bazen de karşı karşıya getirmektedir. Bu sosyolojik Med ve Cezir küresel değişimin en temel dinamiğini oluşturmaktadır.

Toplumsal var oluşla mekan arasındaki ilişki küresel iletişim ve değişim yollarının da kurulmasına yol açmakta; bunlara egemen olma ve bunlardan yararlanma isteği küresel güç ve ilişkilerinin gelişmesini; aynı zamanda küresel

güç olma cazibesini meşrulaştırmakta, güç çatışmaları yaratarak gücün el değiştirmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda kara ve denizde iki büyük küresel yol geliştirilmiştir. Göçebe ve tarım toplumları döneminin 'küresel yolu' karaya bağlı olarak üretilen ve dünyayı Doğudan Batıya doğru kat eden 'ipek yolu'dur. Küresel anlamda ilk sömürgecilik dönemini bu yolun denetim çağı oluşturmuştur. Osmanlı Devleti Batının denetimindeki bu yolun kontrolünü eline geçirerek ilk koloniyal dönemi sona erdirmiştir.

13 ve 15. yüzyıllarda küresel kara yoluna paralel olarak Uzak Doğu ile Uzak Batı arasında küresel deniz yolu kurulmuştur. Hint okyanusu, Süveyş, Kızıldeniz ve Akdeniz üzerinden Batıya bağlanan 'İmparatorluk Yolu'nun kontrolünü de (Armaoğlu, s. 30) ele geçiren Osmanlı Devleti küresel güç kimliği kazanmış ve bu rolünü 16. yüzyılın sonuna kadar sürdürmüştür; Akdeniz ticaretini dolayısıyla 'uzak mesafe ticareti' ni de denetim altına almıştır. Bir başka deyişle Osmanlı Devleti küresel ilişkilerin iç hatlarını tamamen kontrol altına alarak dünya devleti olmuştur.

16. yüzyılda Akdeniz üzerindeki buğday ticaretinin kapasitesi 5 milyon, Uzak Doğu ticaretinin hacmi 1 milyon altına ulaşır. Kara taşımacılığı bire bir kar bırakırken deniz taşımacılığı bire üç vermektedir. (Braudel, s. 297-300) Buğday ticareti ile uzak doğu kara biber ticareti arasındaki kar farkı büyük boyutlara ulaştıkça, Batı dünya ticaretindeki rolünü Osmanlı Devletine kaptırınca küresel yeni yol arayışları da başlar. Önceleri 'İmparatorluk Yolu'nu Osmanlı Devletinin denetiminden geri almak için kara ve deniz savaşlarına girişen Batı, bunu başaramayınca Dünya'yı dışardan dolaşmaya kara verir ve bunun sonucunda güç ve iktidar savaşları okyanuslara taşınır.

Batı'nın kaleye dışardan girme ve kaleye giden can damarlarını kesme girişimi olarak da tanımlayabileceğimiz bu küresel hareketin öncülüğünü Portekiz üstlenmiştir. Portekizlilerin kar oranı yüksek uzak mesafe deniz ticaretini ele geçirme isteği beraberinde küresel köle ticaretinin de başlamasına yol açmıştır. 16. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar süren yağma hareketine Portekiz'den İngiltere'ye kadar Avrupa Devletlerinden her biri sırasıyla katılmış; Osmanlı'nın ulaşamayacağı savunmasız bölgeleri hedef olarak seçmişlerdir. Özellikle Hindistan'ın Batı, Afrika'nın Doğu kıyılarından başlayan kolonileştirme çabaları karşısında çoğunluğu Müslüman olan bölge halkları bu yağma karşısında Osmanlı'dan yardım talebinde bulunmuşlardır.

Osmanlı Devleti kendisine bağılıklarını dile getiren uzak doğu tebaasının ve yeni uzak mesafe ticaret yolunun yani 'İmparatorluk Yolunun' güvenliğini

sağlama zorunluluğu karşısında Süveyş-Hint Donanma Komutanlığı kurmak durumunda kalmıştır. Bir başka deyişle Batı'nın bu karşıt hamlesine yeni bir donanma kolu oluşturarak cevap vermiştir. Bu donanmanın ilk amiralliğine ünlü Türk denizcisi Piri Reis atanır ve böylece Doğu ile Batı arasında yeni bir sayfa açılır, yeni bir milat başlar. Ticari Kapitalizm, Vahşi Kapitalizm, Küresel Sömürgecilik, Küresel Köleleştirme Hareketi gibi kavramlarla tanımlanan bu dönem Osmanlı ile Portekiz arasında büyük deniz savaşlarıyla Hint okyanusunda sahne alır. (Akagündüz-Öztürk, s. 158) Böylece Osmanlı'nın Uzak Doğu ve Afrika ilişkileri başlar ve yıkılışına kadar devam eder. Osmanlı'nın güç kaybına ve Avrupa'da gücün el değiştirmesine bağlı olarak Batı bu coğrafyada kolonyal bir dünya kurmayı gerçekleştirir. Kırallar, Şirketler ve Korsan Denizcilerin başını çektiği bu yeni küresel hareket yolu atlantik ötesinde sosyal bir zemin yaratmayı başarır. Bir başka deyişle 'Küresel Yağma hareketi' sonuçlanır ve kurumsal bir davranışa dönüşür ki; bu dönem Sömürgecilik ya da Koloniyalizm olarak tanımlanmaktadır.

Küresel Yağma hareketi sonucunda Osmanlı'nın korumasından uzak yahut gücünün ulaşmadığı topluluklar tek tek kolonileştirilmişlerdir. Osmanlı'nın Batının yeni soygununa karşı koyma mücadelesi ile Türkiye Afrika ilişkileri yeni bir döneme; aynı zamanda dünya yeni küresel ilişkiler sürecine girmiştir. Alışla gelmiş rol ve ilişkiler düzeni bozulmaya başlamıştır. Afrika ve Uzak Doğu 19. yüzyılda sömürgeciliğin iki aktif alanına dönüşmüştür. (Armaoğlu, s. 81) Osmanlı'nın Batı soygunlarına karşı Doğu'yu koruma ve savunma mekanizmaları tek tek ortadan kalkmış ve bu sürecin sonucunda Osmanlı'nın Dünya Devleti rolü (Sezer, s. 76) İngilizler tarafından tartışmaya açılmış ve 19. yüzyılın sonunda tasfiyesine karar verilmiştir.

Bu makalenin amacı, öncelikle emperyalizme direndikleri için yurtlarından sürgün edilen Uzak Doğulu insanlarla, Batıdan getirilen Beyazların oluşturduğu Cape Kolonyal Topluluğun inşasını tartışmak; ayrıca Afrika'nın Batı tarafından sömürülmesini önlemek için Osmanlı'nın Cape'de zorla köleleştirilen teb'asına karşı koruyucu çabalarını açıklamaktır.

İkinci olarak bu coğrafyadaki Türk varlığını Türk insanının dikkatine sunmak; zor koşullar altındaki toplulukların Osmanlı'ya desteklerini, Milli Mücadeleye yaptıkları maddi ve manevi yardımları yeni kuşakların kavramasına katkıda bulunmak; Batılıların uzakta unutulmuş ülke olarak tanımladıkları Güney Afrika ile Türkiye arasında kurulabilecek ilişkilere zemin hazırlamaktır. Son olarak Kolonyal yapının bir taraftan kendini üretirken diğer taraftan

insanların özgürlüğe giden yolu ve bugünkü Güney Afrika Toplumunu nasıl inşa ettiğine ışık tutmaktadır. Batının kendi içindeki değişim ve dönüşümün bir proto tipi olarak sınıflı bir toplumdan eşitlikçi bir topluma geçişin örneğini Cape Koloni Toplumu üzerinden ortaya koymaktadır. Batının bu sınıfsal ayırım hastalığından kurtulup kurtulamadığını sorgulamaktadır.

Bu araştırma dayandığı referanslarla sınırlı ve anlamlıdır. Araştırmada tarihselci bir yaklaşımdan yola çıkarak analitik bir çözümleme yolu seçilmiştir. Çünkü Kolonyal Topluluğun inşası 17 –19. yüzyıllar arasında gerçekleşmiş ve 21. yüzyılın başında demokratik bir kimlik kazanmıştır.

KOLONİYALİZM YA DA KÜRESEL SERFLEŞTİRME HAREKETİ

Batı toplumlarının temel karakteristiği olan sınıflılık, insana ve topluma dikey yaklaşım, Osmanlı-Türk aydınlanması ile ters yüz olunca, toplumsal yapısını yeniden kurmak ve burjuva hareketi ile değişen yaşam biçimi içinde Serf' ten Bireye dönüşüm sürecinde kendi insanını serfleştirme imkanını elden kaçıran Batılı soyluların hem yeni ekonomik örgütlenmenin ihtiyaç duyduğu işgücünü temin etmek, hem de kadim soyluluk kültürünü sürdürmek ve hammadde ihtiyacını karşılamak için geliştirdikleri küresel hareket yeni dünyaya açılım sağlamıştır.

Eleştirel sosyoloji geleneğinde 'ticari/vahşi kapitalizm' olarak da tanımlanan bu hareket Dünya'yı yeni bir okuma ve algılamaya tabi tutmuştur. Bu okuma ve algılama Osmanlı Türklerinin kontrolü dışında ekonomik ve ticari alternatiflere sahip küresel koridorlar arayışına dayanıyordu. Küresel yeni arayışların başat aktörü olarak Batılı şirketlerin öne çıkması dikkate değer bir belirlemedir. 16. yüzyıl şirketlerin küreselleşmeye başladığı yüzyıldır. Bu durum 21. yüzyılda da anlamını korumakta ve sürdürmektedir.

Osmanlı Güney Afrika İlişkileri

Osmanlı Türklerinin Güney Afrika ile ilk ilişkileri kapitalizmin küreselleşme arayış sürecinde başlamıştır. Kanuni devrinde Akdeniz ve Karadeniz gibi iç deniz havzaları ve uygarlıklarının aynı zamanda kadim 'İpek Yolu' kontrolünün Osmanlılara geçmesi karşısında Batılıların Karadeniz'in Kuzeyi'nden bir küresel ticaret koridoru açma girişimi Kırım'ın Fatih tarafından fethiyle sona ermiş, alternatif ulaşım ve dolaşım ağlarının keşfi gündeme

gelmiştir. Osmanlı Devletinin Tarım uygarlığının getirdiği ekonomik ve askeri fırsatları denetim altına alması Batılıların güneye ve batıya hareketini desteklemiştir.

Anadolu-Akdeniz Havzası Avrupa ile Asya arasında bir köprü vazifesi görüyordu. Roma İmparatorluğu'nun oluşturduğu bu kültür mirasının ve getirdiği sonuçların Türklerin kontrolüne geçmesi, Doğu ile Batı arasındaki serbest iletişimin ortadan kalkması Avrupa'da yerleşik entelektüel gelenekten kopuşa yol açmıştır. (Fuller, 1996, s. 15) Bunun sonucunda başlayan ve yaygın olarak coğrafi keşifler olarak tanımlanan hareketin Osmanlı'ya bir tehdit yaratması, bunun kontrolünü gündeme getirmiştir. Bu stratejik gelişme Osmanlı'nın bu coğrafyaya ilgisini arttırmıştır. Bu coğrafyanın yeniden okunma ve anlamlandırılma çabasına karşılık Osmanlı, Hint Okyanusuna inme ihtiyacı duymuştur. İlk Hint Seferleri bu dönemde başlatılmıştır.

Akdeniz birliği olarak tanımlanan ve Avrupa'nın ortak kültürel kaderini ifade eden bu geleneğin işlevini yani Asya ile Avrupa arasında tanımlanan kadim geleneğin anlamını yitirmesi (Fuller, 1996, s. 14) Avrupalıları yeni gelenekler keşfetmeye itmiştir. Bu yeni gelenek coğrafi keşifler ya da sömürgecilik olarak tanımlanmaktadır. Bu yeni arayışın bir sonucu olarak 16. yüzyılın başlarında Portekiz ve İspanyolların öncülüğünde gelişen bu süreçte sırasıyla Hollandalılar, İngilizler, Fransızlar deniz yoluyla Hint Yarımadasına ulaştılar. Akdeniz'den başlayarak Hint Yarımadasının Kuzeyine kadar uzanan hatta egemen olan Osmanlı karşısında Güneyden hareket etme isteği Avrupa'da yeni bir küresel hattın oluşmasına yol açmıştır. (Kennedy, s. 10-11) Bu gelenek Avrupa'da aydınlanmayı doğurmuş ve kendini modernlik olarak dünyaya takdim etmiştir. Bu gelenek bugün kültürel anlamda bir zorunluluk anlamında 'Küreselleşme' ya da 'Bilgi Toplumu' kavramlarıyla evrensel bir doğruya dönüştürülmek istenmektedir. Bu Batının dünyayı kontrol etmek için geliştirdiği yeni bir stratejik gelenektir. Bu gelenek Öteki için hem bir teklif, hem de bir tehdit içermektedir. Bu küresel gelenek Demokrasi teklifi ile realize edilmek istenmektedir. Batının hem erdemi, hem de zaafı bu teklifte saklıdır.

Küresel güç olmanın temel koşullarından biri dünyaya bir bütün olarak bakabilmektir. Küresel gücün dünyada olup biten hareketlere kayıtsız kalması olası değildir. Böyle bir durumunun varlığı büyük güç olmaktan vazgeçme ya da iktidarı yitirme ve zafiyet anlamına gelir. Çağın küresel gücü olarak Osmanlı Devleti'nin Dünyanın güneyini eksen olarak Batının Doğu karşısında kurmaya çalıştığı bu yeni stratejik geleneği görmezden gelmesi düşünülemez.

Sömürgeciliğin Güney Afrika'da Kurumlaşma Çabaları ve Hollanda Doğu Hindistan Şirketi

Güney Afrikalı Müslüman entelektüellerin verdiği bilgilere göre, Dünyanın Güneyinin Batı paylaşımı içinde Ümit Burnu ile Hint Yarımadası arasındaki küresel hattın kontrolü Hollandalılar tarafından sağlanmaktadır. Merkezi Malezya Batavia'da olan Hollanda koloni yönetimi Amsterdam' la ilişkilerini Cape Town üzerinden yürütmektedir. Bir başka deyişle Hollanda o dönemde Amsterdam-Cape Town (Ümit Burnu)-Batavia hattından oluşan keşif hattı ya da sömürge hattı oluşturmuştur. Başlangıçta Cape Town bu hatta Lojistik destek sağlayan bir ikmal noktası, ikametgah ve Hollanda ticaret gemilerinin 'yarı yol evi' olarak önem kazanmıştır. 1652' den itibaren Cape yerleşmesi yeni işlevler üstlenmeye başlamıştır. Şöyle ki; Malezya'da kolonileştirme karşıtı yerel hareketlerin toplumsal aktörleri Batavia yüksek adalet mahkemesince sürgün cezasına çarptırılan politik sürgünler ve sömürge mahkumları buraya gönderilmişlerdir. Bu tarihten itibaren Cape bir sürgün yerine dönüşmüştür.

Bu gelişmelere bağlı olarak 1654 yılında burada 'Hollanda Doğu Hindistan şirketi' kurulmuştur.

Osmanlı Devleti ile Portekizlilerin Hint Okyanusu'nun kuzeyinde Aden-Süveyş; Hürmüz-Basra hattındaki egemenlik mücadeleleri daha güneyde Hollandalıların hareketlerini kolaylaştırmıştır. Akdeniz ve Karedeniz'de başlayan Osmanlı-Felemenk ilişkileri Hint Okyanusu boyutuyla genişlemiştir. İç denizlerde Osmanlı'nın izniyle hareket eden ve barışa dayalı olarak gelişen ticari ilişkiler uzak denizlerde egemenlik çatışmalarına dönüşür. (Uzunçarşılı, s. 236, C. 4) Ancak bu çatışmalar 17. yüzyılda Felemenklerin Uzak Doğuda yayılmasını engelleyemez. Böylece okyanus egemenliği Hollanda'nın eline geçer.

Kıtasal Nüfus Hareketi ve İlk Sürgünler

Bilim tarihinde bilinen ilk küresel nüfus hareketi kavimler göçünden sonra ikinci küresel nüfus hareketi coğrafi keşiflerle başlamış ve ticari kapitalizm dönemiyle kurumlaşmıştır. Bu süreçte bireysel ve toplumsal yaşamlar bölünmüş, dünyanın kader çizgisi değişime uğramıştır.

Bu değişim beraberinde yeni Serf Sınıfının doğmasına hatta ulusların serfleştirilmesine yol açmıştır. Böylece Batıda insanların statüleri renklerle ifade

edilmeye başlanmıştır. Bu renklilik dalgası Güney Afrika toplumsal yapısının kader çizgisini şekillendirmiştir.

Yeni Koloniyalizm dünyanın güneyinde yerellik ve sömürgecilik ayırımı getirmiş, toplumsal yapılarda taraflık ve karşıtlıklar yaratarak bölünmelere, kimlik aşınmalarına ve en önemlisi yerel kimliklerin yeniden üretilmesine zemin hazırlamıştır.

Güney Afrika'ya ilk defa 1652'de Malay Müslümanları getirilmişlerdir. Onları iki yıl arayla Bataviya'da Dutch yönetimine karşı gelerek ağır iş ve sürgün cezasına çarptırılan dört Asyatik vatandaş izlemiş, bunların 3'ü Mauritius'a; diğeri de Cape'e gönderilmiştir. Toprakta çalıştırılmak üzere getirilen ilk politik mahkum belki de budur. (Mahida,1993,s. 1)

Güney Afrika'da Hollandalılar kolonileştikçe bu koloninin korunması da temel bir sorun olmaya başlamıştı. Çünkü bu koloni gerek iç, gerekse dış tehditlerle karşı karşıya bulunmaktadır. Özellikle yerli halk koloni için temel tehdidi oluşturmaktadır. Bu tehditler koloni yöneticilerini yeni arayışlara itmştir.

KOLONİ TOPLULUĞUNUN OLUŞUMU

Beyaz Göçmenler ve Boerler

Avrupalıların Osmanlıların Akdeniz üzerinden hareket eden dünya ticaretini kontrol altına almasından sonra alternatif ticaret yolları arayışı sonuç verir ve dünyanın güneyinden küresel bir ticaret yolu keşfedilir. Bu durum küresel nüfus hareketlerini tetikler. Atlantik ötesi ticaret yolunun kontrolü, Okyanuslar bölgesinde merkezi nüfusu oluşturma zorunluluğu Avrupalı Beyaz Nüfusun hareketini gündeme getirir. Bu bağlamda Hollanda'dan Güney Doğu Asya'ya yerleştirilmek üzere ilk göçmen beyaz nüfus 1647'de bir gemi ile yola çıkar ve gemi Cape açıklarında batar. Sağ kalanlar Cape'e yerleşir ve burayı Hollandalı Sömürgeciler için bir yardım ve ikmal üssüne dönüştürürler. Muhtemelen buraya ilk gelenler Avrupa'daki gezgin iş gücü üyeleridir. (Braudel, s. 290)

Cape'te oluşan nüfusu yönetmek üzere 1652'de atanan ilk Coloni valisi Jon Van Riebeeck, Koloninin sosyal ve fiziksel imarına girişir. İlk olarak Zandenburg Kalesini inşa eder. Hollanda'dan gelen nüfusun yerleşmesini sağlar. Göçmen çiftçiler olarak tanımlanan bu nüfusun çoğu aslında 'paralı

asker ve maceracı denizciler'den oluşmaktadır. Hollandalı, Fransız, İngiliz ve Almanlardan oluşan bu Avrupalı nüfus zamanla 'Afrikaner' adlı bir beyaz ırkın doğmasına yol açmıştır. Aynı zamanda bu beyazlar 'Boerler' olarak da tanımlanmaktadır. (Uçar, ss. 30-35)

Riebeeck, bir yandan beyazların yerleşmesini sağlarken bir yandan da yerli kabileleri kontrol altına almaya çalışır. Aynı zamanda merkezi Jakarta (Batavya) da olan Birleşik Doğu Hindistan Şirketinin gönderdiği politik sürgün ve kölelerin denetimi ve yerleşmesiyle uğraşır. Bu bağlamda Roben İsland adası uluslar arası sürgün hapisanesine dönüştürülür. Pek çok Asyalı, Arap asıllı aydınların ve yöneticilerin yolu burada kesilir. Güney Afrika'nın Özgürlük sembolü Mandela da bu adada hapsedilmiş ve buradan bağımsızlığa yürümüştür.

Hollanda seyahat gemilerinin yarı yol evi zamanla bir topluluk kimliği kazanmıştır. Yol güvenliği ve lojistik destek sağlama ihtiyacı burada bir Duchth yönetici ve destekleyici elit grubun oluşmasına yol açmıştır. Topluluğun ana unsurunu Hollandalı beyazlar oluştururken bu unsur toprak işçileri ve politik sürgüne tabi Asyatik unsurla tamamlanmıştır. Topluluğun yapısı Duchth'lar, Asyatik köle ve sürgünler olmak üzere iki unsurdan oluşmakta ve bu yapı beyazların üstünlüğü ve imtiyazına dayanmaktadır. Duchth'lar Koloni aracılığıyla Batı'nın imtiyazlı, sınıfsal toplum anlayışını buraya taşımışlardır. Bu sınıflı anlayış belli bir kast anlayışına da dönüşmüştür. Çünkü sınıflar arasında kesin, ayırıcı ve dikey hareketliliği engelleyen sınırlar konulmuştur.

Sınıfsal ayırım yerli nüfus yanında köle sınıfının da potansiyel tehdit algılamasına yol açmıştır. Bu toplumsal tehditler Duchth yöneticilerini yeni arayışlara yönlendirmiştir. Bu arayışlar ara sınıfların doğmasına yol açmıştır. Buna bağlı olarak Uzak Asya'dan savunma amaçlı bir grubun getirilmesi gündeme gelmiştir. Bu ihtiyacı karşılamak yani beyaz olmayanların ve yerli halkın tehditlerine karşı Koloniyi korumak ve savunmak için Amboyna Adasından bir grubun gönderilmesi Cape valisi tarafından talep edilir.

Renk Savaşları ve Köleleştirme

Hollandalıların Cape geldikleri dönemde burada Boşima, Hotanto ve Khoisan olmak üzere üç yerli kabile yaşamaktadır. Bu kabileler arasındaki güç ve iktidar çatışmaları Hollanda Cape Valisinin işini kolaylaştırmıştır. Vali Riebeeck, ilk önce kabileler arası işbirliğini önlemek için Khoisan'larla iyi ilişkiler kurmayı dener ve onlara 'Bir sandık boncuk, ayna ve kumaş' hediye

eder; diğer kabileleri iç kesimlere sürer. Böylece siyahların köleleştirilme süreci başlar. (Uçar, s. 33)

Mekansal- Sosyal Bölünme ve Apartheid'in İlk Adımları

Boşima ve Hotanto kabilelerinin iç bölgelere sürülmesinden sonra Boerler'in Cape'teki komşuları Khosan'larla ilk sorunları baş gösterir. Siyasi anlamda ilk sorun beyazların bu toprakları Khosan'lardan önce kiraladıklarını sonra da satın aldıklarını iddia etmeleridir. Bunu Khosan'ların hayvanlarının beyazların tarım alanlarına zarar vermeye başladığı iddiası izler.

Bu gelişmelerin sonucunda beyazlar şehir merkezini ve dolayısıyla kendilerini korumak üzere 'Çit Çekme' geleneğini başlatırlar.

Çit Çekme Koloni Topluluğunu oluşturan nüfus elemanlarını birbirinden ayırmak anlamına gelmektedir. Bunun temel nedeni Beyazların kendilerini yalnız ve korumasız hissetmeleridir. Aynı zamanda bu davranış Avrupa kültürünün ana özelliklerinden biri olarak sınıf ayırımının Cape taşınmasının bir göstergesidir. Bu uygulama Cape Koloni Topluluğunu üç ana sınıfa bölmüş ve sınıfsal bir yaşam biçimine zemin hazırlamıştır. Çit Mimarı Riebeeck, Asyalı sürgünlerin oluşturduğu nüfusu 'Cape Malayları' olarak tanımlayarak sınıflı toplumun ve ırkçı bir yönetim anlayışının temellerini atar. (Uçar, s. 35)

İrk ve sınıf ayırımına dayanan örgütlenme biçimi sömürgeci güçlerin Güney Afrika'dan ayrılmasıyla Apartheid adı verilen toplumsal bir sisteme dönüşür. Bir başka deyişle Cape Koloni Topluluğunun yapısı genel toplumsal yapıya dönüştürülür. İrk eksenli güç ve iktidar savaşları ülke geneline yayılır. Beyazlar merkezi gücü oluştururken diğer renkler çevre güçleri yani köle gruplarını oluştururlar.

1948'lerde başlayan ve dört kişilik bir beyaz grup tarafından oluşturulan 'Apartheid' beyaz ırkçı rejim döneminde çitlerin yerini tel örgüler alır. Şehir merkezlerinin kontrolü beyazların elindedir ve Beyaz olmayanlar şehir merkezine özel izin belgesiyle ve sınırlı bir zaman diliminde girebilmekteydiler. İzinsiz girenler ve zamanında merkezi terk etmeyenler çoğunlukla ölümle cezalandırılırdı. 1994'te Mandela ile bu yapı yerini demokratik yapıya bırakmıştır.

İlk Özgür Grup Mardycers'ların Gelişi

Mardyecka veya Maredhika özgürlüğü ifade etmektedir. Mardycers'lar Endonezya'da Moluccas'ın güneyindeki Amboyna adasında yaşayan Müslümanlar olarak tanımlanırlar. Onlar önce Portekizliler sonra da Hollandalılar tarafından evde çalıştırıldılar. Amboyna Koloni Valisi Jan Van Riebeck onlardan Cape iş gücü olarak gitmelerini ister. Bunun sonucunda 1658'de Mardycers'lar Cape'e getirilir ve yerleştirilirler.

Mardycers'lar kendilerine özel bir toplumsal statü tanınan ilk özgür Müslümanlardır. Bu statü politik değil sosyal niteliklidir. Amboyna' da koloni yöneticilerinin hizmetlerini yürüten bu grup Cape'te koloninin savunulmasında görevlendirilirler. (Mahida, s. 2) Bu özel görev onlara ayrı bir statü kazandırmıştır. Bu statü dini pratiklerle ilgiliydi: Din konusunda onlar rahatsız edilmeyecek ve sıkıcı durumlar yaratılmayacaktı. Ancak dini pratikler özellikle Hıristiyanlar ve inançsızlar içinde açıkça yapılmayacaktı.

İlk politik Sürgünler

15. yüzyılın sonlarında Vasco Do Gama'nın Uzak Doğu'yu keşfi ile birlikte uluslar arası köle ticaretinin de kapıları açılır. Bu ticaretin sınırlarını Doğu ve Batı Afrika kıyıları ile Hint, Bengal kıyıları, Ceylon (Siri Lanka), Madagaskar, Jawa, Sumatra ve diğer adalar oluşturur. Bu coğrafya uluslar arası pazar için köle araştırma alanına dönüştürülür. 16,17 ve 18. yüzyılları kapsayan köle pazarında askeri ve ticari güçler yanında Roma Kilisesi de aktif rol oynar (Costas. 1-18) ve 1560'ta 100 bin zenci esir ABD'ye getirilir. (Sander, s. 54) Uzak Doğu olarak tanımlanan bu coğrafyada o dönemde nüfusun yarısı Müslümanlardan oluşmaktadır. Avrupalı askeri ve ticari güçler arasındaki Emperyalist kontrol mücadelesi Portekiz ve Hollanda arasında 16. yüzyıl boyunca devam etmiştir. Başlangıçta Portekizlilerin elinde olan kontrol gücü 17. yüzyılda Hollandalıların eline geçmiştir. (Costa, s. 11)

Hollanda'nın koloni İmparatorluğu döneminde göç ve sürgün hareketleri bölge halklarının imparatorluğa karşı başlattıkları özgürlük hareketleriyle hız kazanmıştır. Bu bağlamda ilk politik sürgünler Sumatra'dan Cape'e gelmişlerdir. Bunlar yönetici, zengin ve toplumda etkili kişilerden oluşmaktadır. Dutch yöneticileri onlardan korktukları için Güney Afrika'ya sürgüne gönderdiler. Bu politik sürgünlerin en belirgin özelliklerinin başında dindar kimlikleri gelmektedir. 1681 ve sonrası süreçte Cape bir küresel sürgün alanına ve açık hava hapishanesine dönüşür. (Mahida, s. 2)

Kimlik Farklaşması ve İlk Müslüman Topluluk

Cape, sürgünler ve uluslar arası köle göçünün etkisiyle Ducth Koloniyal İmparatorluğun merkezi haline gelir. Bu merkezileşme mekanda yoğunlaşma, farklılaşma, ayrışma ve çevreleşme aynı zamanda yerelleşme sürecini de başlatır. Bu süreçte nüfus ve ona bağlı olarak mekan farklı renklere bölünür. Renkler toplumsal kimliğin ve statünün ana belirleyicisi haline gelir. Beyazlar merkezi aktörü oluştururken diğerleri yani siyah ve siyahın türevleri çevre güçleri oluşturmaya başlarlar.

Çevre güçler arasındaki en etkin aktörler dindar aydınlardır. Dindar aydınlara gerek Cape'te, gerekse tüm Uzak Asya toplumlarında Kolonileştirme hareketine başka bir deyişle 'Emperyalist Kontrol'a karşı direnişin sembolü olmuşlardır. Direniş hareketleri Cape'te nitelik değiştirerek aynı zamanda topluluk ve toplumsal kimliğin inşasına öncülük etmiştir. Bu bölgede din iki farklı rol çatışması yaratmıştır. İslamiyet beyaz olmayanlar arasında özgürleştirici ve kimlik koruyucu bir değer alanı yaratırken, Hıristiyanlık beyaz olmayan yerli halkın köleleştirilmesine ve kimlik aşınmasına yol, açan bir değer alanı yaratmıştır.

1626'da Doğu Hindistan'da GOA'da doğan Şeyh Yusuf Güney Afrika'da Müslüman Topluluğun inşasına önderlik eden ilk aydındır. Yusuf, Ducth'a karşı Goa'da yaptığı mücadelelerle toplumsal aktör haline gelmiş, iki kez hapsedilmiş; barış sözü ile kendisinden özür dilenerek ikna edilmiş, buna rağmen Siri Lanka'da bir kaleye hapsedilmiş, oradan da Cape'e 49 kişilik mahiyetiyle sürgün edilmiştir. Yusuf, Cape'in çevresinde yerleştirilerek tecride tabi tutulmuştur. Zamanla bu bölgede kaçak köle ve Cariyeler Şeyh Yusuf'un önderliğinde çevresel güç haline gelirler. (Mahida,s. 3)

Özgür Siyah Topluluk

1743'te Hollanda Doğu Hindistan Şirketi'nin yapı işlerinde çalıştırılmak üzere Endonezya'dan ucuz işgücü getirilir. Mahkumlardan oluşan bu topluluk ilk özgür siyah topluluktur. Bu topluluğa DeVryezwarten denilmektedir. Bunlar usta endüstri işçileri ve esnaflardan oluşmaktadır. Bunlardan bir kısmı daha sonra Endonezya'ya geri dönerler; çoğunluğu ise buradaki görevlerini yerine getirmek üzere kalırlar. İşte bunlar ilk özgür siyah toplumun çekirdeğini oluştururlar ve zamanla bunlar ekonomik güvenlik açısından beyazlara karşı bir tehdit oluşturmaya başlarlar.

Bu işgücü sınıfı 'Özgür Muhammediler Evi'nde haftada bir toplanarak dini Ritüeller düzenlemeye başlarlar. Bu Ritüeller kölelerin de katılımıyla yaygınlaşır. 1775'te 12 bin olan Cape nüfusunun yarısını köleler oluşturur.

Din ve Kültürel Kimlik

Cape Koloni Topluluğunun kuruluşunda din etken bir güç kaynağı olarak işlev kazanmıştır. Bir yandan özgürleştirici ve kimlik kazandırıcı rol oynarken öte yandan emperyal kontrolün meşruiyet kazanmasına katkıda bulunmuştur. Özellikle Hıristiyan dindarlığının bir ikilemi görülmektedir. Avrupalı askeri ve ticari emperyalist güçler Hıristiyan olmayan bu bölge insanlarını potansiyel köle/serf olarak algılamışlardır. Öteki algılaması kolonileştirmeyi meşrulaştırmış, aynı zamanda mümkün kılmıştır.

Dindarlık farkı bu coğrafyada direncin odak noktasını oluşturmaktadır. Kolonileştirme ve Emperyal Pazar oluşturma isteğine karşı ilk tepkiler ve karşı duruşlar Müslüman nüfus ve aktörler tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu karşı duruş bir tepki ile sınırlı kalmamış sürekli bir mücadelenin merkezi; Müslümanlık bu merkezi hareketin temel referansı ve destekleyici motivasyonu ve güç kaynağı olmuştur.

Dindarlık kültüründeki farklılık Cape Koloni Topluluğunun mekan üzerindeki örgütlenmesini ve toplumsal yapısını şekillendirmiştir. Hıristiyanlık emperyalizmin meşruiyet aracı rolünü üstlenirken Müslümanlık özgürleşmenin aygıtını oluşturmuştur. Bu karşıt roller çatışmanın sürekliliğini sağlamış, aynı zamanda birbirine zıt iki parçalı bir toplumsal yapıyı doğurmuştur.

Çatışmanın odağında din belirleyici rolünü sürdürmüştür. Hollandalı Koloni valileri din karşısında farklı roller üretmişlerdir. Bazen Müslümanları kontrol altına alabilmek, onların direncini kırmak için dini serbestlikler tanımışlar bazen de yasaklar getirmişlerdir. Ancak emperyalist karşıtlığına dayanan Müslüman kimliği, köleler ve mahkumlar arasında İslamın yayılmasına yol açmış, bu yayılma Koloni yöneticilerini kaygılandırmıştır. Bu beklenmeyen toplumsal gelişme Cape'te ilk yasal düzenlemelerin yolunu açmıştır. 1775 'te Hollandalı Koloni yöneticileri İslamın köleler arasında yayılmasını yeni yasalar çıkararak önlemeye çalışırlar. Özellikle Hıristiyan kölelerin vaftiz satışlarını yasaklarlar.

Kolonide İlk Kültür Hareketleri

Tecritle başlayan daha sonra kapalı mekanlarda gizlice yapılan ritüellere dönüşen din eksenli yasaklar beklenen sonucu vermeyince koloni yöneticileri Hıristiyan kültürü üreterek karşılık vermeye; köle ve mahkumların karşıt bir kimlik ve otorite yaratmalarını engellemeye çalıştılar. Bu bağlamda Cape'te 'Groote Kerk' kilisesinin kuruluşuna ve gelişmesine destek verdiler ve kölelerin kiliseye devam etmelerini teşvik ettiler.

Mekan üzerindeki farklılaşma, kültürel ayrışma ve kimlik çatışması köle ticareti ve sürgünlerin akışına bağlı olarak ve birbirine eklenerek gelişmeye devam eder. 1774'te Yemen'den Seyyid Alawi Cape'e zincirlenmiş olarak getirilir ve Emperyalist sürgün, özgürlük adası olarak bilinen Robben Island'da mahkum edilir ve 11 yıl burada kaldıktan sonra Cape'e gönderilir. Mistik bir güce sahip olduğuna inanılan Tuan Said Köle Barınaklarında onlarla birlikte yaşar; koloni yönetimi ona polislik görevi verir. Bu sayede köleler arasında rahatlıkla girip çıkar ve Cape'e Müslümanların ilk resmi imamı olur. Cape'te müslüman mezarlığında, (Tana Baru,) defnedilir. (Mahida, s. 7) O'nunla başlayan bu Müslüman topluluğu temsil geleneği Tuan Guru'nun oğlu İmam Ahmet Sadık tarafından sürdürülmüştür. (Davids, s. 73)

Sürgünler Cape 'te bir toplumsal aktörler zinciri oluşturur. Bu aktörler halkalar şeklinde eklenerek kültürel kimliğin hem mekanda hem de sosyal yaşamda inşasını sürdürürler. Bu halkaların en önemlilerinden biri de Tuan Nuruman'dır. Batavia'dan sürgün getirilen bu aydın, köle barınaklarında yaşar ve onların ruhani danışmanı olur. Köleler ve Siyah özgür topluluk içinde kazandığı itibar koloni yöneticileriyle çatışmasına ve Robben Island'a sürgün edilmesine yol açar. Ceza ve tecrit O'nun otoritesini genişletince Vali general Janssen, kendisine ve ailesine bir dostluk göstergesi olarak bir toprak parçası hediye eder. Burayı imar eder. Tana Baru olarak bilinen bu yer müslüman topluluğun ilk mekanıdır. Bu yer zamanla yeni kurumların eklenmesiyle Müslüman bir semte dönüşür.

1697'de Stellanbasch'ın Vergelegen semtinde el yazması ilk Kur'an-ı izleyen kültürel gelişmeler Müslüman mezarlığıyla, Tana Baru, mekansal boyut kazanır ve bu alanda ilk mescit İngilizlerle işbirliği yaptığı için Endonezya'dan getirilen bir aydın ve devlet mahkumu olan Tuan Guru önderliğinde inşa edilir. Bir din bilgini ve sultan olan Tuan Guru, özgür bir kadın olan Kaija Van de Kaap'la evlenir. Kendi gibi özgür bir kadınla evlenen siyah özgür Müslüman Coridon, Drop Caddesinde iki özel mülk satın alır ve buraya yukarıda belirtilen

ilk mescit inşa edilir. İlk Cuma namazı İmam Tuan Guru tarafından kıldırılır. (1794'te açılan bu mescitte açıktan ibadet yapma izni ilk defa İngiliz Cape Valisi General Craig tarafından verilmiştir.) Dini pratiklerle ilgili iki eser yazan Tuan Guru aynı zamanda ilk medresenin de kurucu öncülüğünü yapmıştır. İlk dini okul 1793'te 'drop street'te Coridon'un evinin kilerinde açılmıştır.

Arapça ve Afrikansaça, Teolojinin Asgari Pratiklerinin okutulduğu bu okul kölelerin İslam dinine geçmelerinde önemli bir rol oynamıştır.

Cape Koloni Topluluğunda Sosyal Eşitlik Arayışları

Orta Afrika'nın Batı ve Doğu kıyılarıyla Hint Yarımadası kıyıları, Madagaskar, Siri Lanka Malezya ve Endonezya, Filipin adalarından getirilen köleler, mahkumlar ve aydın sürgünler (Costa, s. 2) din etrafında topluluk bilinci inşa ederler ve koloni topluluğunun çevresel gücünü buna karşın Koloni yöneticileri ve onların destekleyicileri de merkezi gücü oluştururlar. Bu iki güç karşılıklı etki ve tepkiye bağlı olarak hem birbirlerini hem de ortak koloniyal bilinci geliştirirler. Birbirinin karşıtlığına dayanan bu var oluş bilinci zaman zaman işbirliği örnekleri de gösterir. Özellikle Avrupalı askeri ve ticari güçler arasındaki iktidar ve hakimiyet mücadelelerinde Koloninin bu iki topluluğu birbirine yaklaştır.

1797-1804 yıllarında İngilizlerin koloni üzerindeki baskı ve tehditleri Cape'te sosyal eşitlik taleplerine yol açar. General Janssens, Özgür Malaylar'a İngiliz ataklarına karşı koymak için askerlik görevi verir. Bu durum kolonide sosyal ve politik şartların değişmesine yol açar.

Bu destek karşılığında özgür siyahlara dini özgürlük sözü verilir. Kumandan De Mist, 50 maddelik kanunname yayımlar ve bunun sonucunda Müslüman topluluk ibadet yeri açma, açıktan ibadet yapma hakkı elde eder.

1805'ten itibaren koloni topluluğunun yönetimi İngilizlerin eline geçer. İngiliz Generali Baird, Cape Müslüman Topluluğuna bir jest yapar ve General Janssens'in taahhüt ettiği şartları onlara garanti eder ve bir mescit sitesi açmalarına izin verir. Böylece din eksensiz topluluk kültürü mekan üzerinde kurumlaşmaya başlar. (Mahida, s. 14) Koloni topluluğunu meydana getiren güçler arasında eşitlik arayışları yasal ve sosyal bir alan yaratır. Cape'te iki kesimli bir yapı meşrulaşmış olur. Aynı zamanda bu meşruiyet ortak bir topluluk alanının da oluşmasını sağlar. Böyle bir sosyal siyasal ve kültürel zeminde Osmanlı Cape Topluluğunun ilişkileri başlar.

Koloni Dilinin Doğuşu: Afrikansça

Kökleri 17. yüzyıla dayanan bu dilin oluşumunda başta Hollandalı koloni yönetici ve topluluğu olmak üzere İngilizler, Malaylar, Almanlar, Portekizliler, Fransızlar ve göçmen köle ve sürgünler ortak bir dil oluşumunu sağlamışlardır. Yaklaşık iki asırlık bir birliktelikten sonra ortak bir dil zemini yaratılmış ve 19. yüzyılın başlarından itibaren konuşılmaya başlanan Afrikans Dili 14 Ağustos 1875'te Rev. S. J. Du Toit tarafından yazılmış ve Hollandalılarca koloni yazı dili olarak kullanılmıştır.

Osmanlı Türk Aydını Ebu Bekir Efendi'nin de Koloni dili Afrikansça'nın yerleşik bir dil olmasında önemli katkıları olmuştur. Batı ve Doğu dillerinin bir karışımı olan bu dili Cape Müslümanlarının konuşuyor olması Onu bu dili öğrenmek zorunda bırakmıştır. Yedi aylık bir sıkı çalışmadan sonra O, bu dili öğrenmekle kalmamış aynı zamanda bu dille eserler vermiş ve eserleri de İstanbul'da basılarak Cape'e gönderilmiştir. O, Arap harfleriyle Felemenk dilini yazmıştır. Batılı Dil araştırmacıları Ebubekir Efendi'nin eserlerini tez konusu olarak araştırmışlar, O'nun bu başarısını hem hayretle karşılamış, hem de takdir etmişlerdir. (Uçar, s. 158)

1925'te İngilizce ile birlikte resmi dil olarak kabul edilen Afrikansça, 1948'den sonra Apartheid döneminde Güney Afrika'da ırkçı beyaz azınlık yönetimin resmi dili olarak önemli rol oynamıştır. (Olivier, s. 1) 1994'ten Sonra başlayan demokratikleşme sürecinde Afrikansça, İngilizce ile birlikte resmi dil özelliğini sürdürmektedir.

GÜNEY AFRIKA'DA TÜRK VARLIĞI

Cape Kolonyal Toplumda Bir Osmanlı Türk Aydını: Ebubekir Efendi

Avrupalı ticari ve askeri güçlerin Cape'teki güç ve iktidar çatışmaları özellikle Müslüman topluluk arasında rol farklılaşmaları oluşturmuş; aynı zamanda bu çatışmalardan yeni haklar elde ederek güçlenmelerini sağlamıştır. Ancak topluluğun çok parçalı nüfusu ve kültürü sosyal çatışmalara yol açmıştır. Medrese ve Mescitlerin yaygınlaşmasına paralel olarak eğitim eksenli sorunlar da artış göstermiştir.

19. Yüzyılın başında Koloni Toplumunu İngilizler tarafından yönetilmeye başlar. Yüzyılın ortalarında din eğitimi ve dini pratikler ekseninde derinleşmeye başlayan sosyal çatışmaları özellikle hukuki uygulama alanındaki Hanefi ve Şafi

farklılaşması; Rufai tarikatının pratikleri önlemek amacıyla Cape parlamenti Mr. Roubaix, İngiliz hükümetinden bir dini rehberin Cape'e gönderilmesini ister. Bu talep Londra Osmanlı Türk büyükelçiliğine ulaştırılır. Bunun üzerine Osmanlı Hükümeti Cape'e genç entelektüel Ebu Bekir Efendi'yi gönderir. (Davids, s. 82)

Ebubekir Efendi Mekke'nin aristokrat ailesi Kureyş'e mensuptur. İstanbul ve Bağdat Medreselerinde eğitimini tamamlar. 1861'de Osmanlı Sultanının dikkatini çeken zeki genç 1862'de Cape Müslüman Toplumuna rehberlik yapmaya üzere Osmanlı Türk Hükümeti tarafından görevlendirilir. (Mahida, s. 25). İlk iş olarak Ebubekir Efendi Koloni Müslüman Toplumunun sosyal aktörleriyle tanışır; İslam hukuku bilimindeki derin bilgisi ona toplulukta hem bir ayrıcalık hem de sorumlu bir aydın imajı kazandırır.

Ebubekir Efendi Hanefi yorumuna bağlı olarak Cape'te İslam Teolojisi alanında eğitim veren ilk yüksek eğitim merkezini kurar. Osmanlı Teoloji Okulu'nda Hanefi İslam hukuku dersleri verilir. Haram ve helaller konusunda Müslüman toplulukta ilk fikir ayrılıkları ve tartışmalar ortaya çıkar. Bu durum dönemin Müslüman aydınları arasındaki entelektüel seviyeyi göstermesi bakımından önemlidir. Suda yaşayan hayvanların haram ve helalliği etrafındaki tartışmaya bakılırsa Müslüman Entellektüellerin dünyanın gündeminden hayli uzakta oldukları söylenebilir. Ebubekir Efendi bu tartışmaların yanısıra kıyafet konusunda da farklılaşmalara yol açmıştır. Erkeklerin fes giymesi, kadınların örtünmeleri Cape Müslüman topluluğunda O'nun yarattığı tartışmaların başında gelmektedir. (Mahida, s. 24-25) Ebubekir Efendi, Osmanlı Türk Hükümeti'nden aldığı siyasi, ekonomik ve entelektüel destekle hem Cape Müslüman Topluluğunda hem de Koloni Topluluğunda entelektüel farklılaşmanın yolunu açmıştır. Bu farklılaşma bugün de anlamlılığını korumaktadır. (Davids, s. 98-99)

Ebubekir Efendi eğitimde ve gündelik yaşamda Hanefi dindarlık geleneği getirmekle başlattığı toplumsal tartışma ve farklılaşmalara evlilik konusunda yeni boyutlar ekler. İki defa evlilik yapar. İlk evliliğini İngiliz anne ve Capeli Müslüman bir babanın kızı Rukiye Maker'le yapar. Bu evliliğinden iki çocuğu olur. Birincisi bebeklikte ölür. İkinci çocuğu doğduğunda O, Osmanlı Teoloji Okulu öğrencilerinden biriyle Müslüman ritüellerine göre ikinci evliliğini yapar ve bu evlilikten beş erkek, bir kız olmak üzere altı çocuk dünyaya gelir. Bu gelişmeler yerel sorunların başlangıcı olarak evlilik tartışmalarını başlatır. (Davids, s. 83)

Aydın Farklılaşması ve Yerel Sorunlar

Ebubekir Efendi Türk Teoloji geleneğini Cape’te realize etmeye çalışır. Bu bağlamda somut adımlar atar. Bu adımların ilki Osmanlı Teoloji Okulunun kurulmasıdır. Bu ilk adım beraberinde ilk sosyal hareketin doğmasına yol açar. O zamana kadar aynı düşünce tezlerinin pratiğinde ortak bir yaşam üreten Cape Müslüman topluluğu teorik farklılaşmayla beraber dini davranışlar ve yaşam biçimiyle de farklılaşmaya başlar. Bu farklılaşma ayrı bir sosyal hareketi besler ve bu hareket merkezi hareket karşısında öteki olarak algılanma sonucunu doğurur. Bu sonuç, fikir çatışmalarından sosyal çatışmalara doğru evrilir.

Ebubekir Efendi, Hanefi geleneğini merkezileştirmek ister ve bunu hem usta bir doktriner kimliği hem de Osmanlı Türk Hükümetinin desteğinden doğan imajla, başka bir deyişle kendisinden beklenen misyonu gerçekleştirmeye çalışır. Bu misyonun dini boyutu, Türk Müslümanlığını yerleşik davranışa dönüştürmektir.

Temel doktriner farklılık paralelinde atılan kurumsal içerikli sosyal adımlar sosyolojik ölçekte yerel tartışmaların zeminini oluştururken aynı zamanda yerel sorunları da başlatmıştır. Ebubekir Efendi’nin eğitim alanında attığı adımlar doktriner tartışmaları başlatmış; zamanla bu tartışmalar sosyal çatışmalar yaratmıştır. Bu bağlamda Cape Müslümanları Hanefi ve Şafi taraftarları olarak ikiye bölünmüşlerdir. Ebubekir Efendi’nin önderliğinde küçük bir Hanefi grubu oluşmuştur.

Ebubekir Efendi’nin Cape Müslümanlarını Hanefi Teoloji geleneğinde birleştirme amacı gerçekleşmez, bilakis farklılıklar derinleşir ve sosyolojik bir ivme kazanır. Onun aile kurumu alanında attığı pratik adım yerel sorunların ve tartışmaların ikinci ayağını oluşturur. İlk eşi Rukia Maker’den boşandıktan sonra ikinci evliliğini yapar. İlk eşi bunun üzerine Cape Yüksek Mahkemesine dava açar ve bu dava etrafında Ebubekir Efendi hareketi tartışmanın odağına yerleşir. Ebubekir Efendi gerek eşi gerekse kamuoyu tarafından ‘eşini kendi kaderine terk etmekle’ suçlanır. Bunun üzerine Cape Yüksek mahkemesine bir mektup yazarak haksız ithamlar yapıldığını delilleriyle açıklar. Bu olayın sonucunu Ebubekir Efendi adına Davids kazanılmış yarım bir zafer olarak yorumlar. Bu boşanma olayı etrafındaki tartışmalar Hanefi- Şafi taraftarları arasındaki sosyal mesafeyi biraz daha büyütür.

Şafi aydınlarının önde gelenlerinden Abdol Borns, Cape’e Koloni Valisi Sir Philip Wodehouse’a bir dilekçeyle başvurarak O’nun Cape’ten

uzaklaştırılmasını ister. Bu talep Cape'teki yerel sorunların İngiliz ve Osmanlı Hükümetlerine yansımaya neden olur. Bu olaydan sonra karşılıklı mahkemeler devam eder. Bu sosyal çatışmalar sonucunda 1880'de ilk Hanefi mescidi açılır. Böylece bu çatışmalar kurumsal bir kimlik kazanır ve Cape Müslüman topluluğunun sosyal gerçekliğine dönüşür. (Davids, s. 81-98)

Davids'in Türk Hükümetinin finanse ettiği misafir olarak tanımladığı Ebubekir Efendi, eserleriyle de fikri ve sosyal çatışmalara yol açmıştır. Cape Müslüman topluluğunda ilk bilimsel eserler onun tarafından yazılmış ve Türk Hükümetinin desteğiyle İstanbul'da 'Bayan al-Din ve Marasid-Din'adlı iki kitabı Arapça ve Afrikansça yayınlanmıştır. (Davids, s. 99) Ebubekir Efendi Cape'te yerleştirmek istediği misyonla sosyal ve doktrinel tartışmalara yol açmış olsa da Cape toplumunun kültür ve dil tarihinin gelişmesine en büyük desteği sağlamıştır. Bunun yanında üstün dil yeteneği ile, Türkçe, Arapça, İngilizce, Afrikans dillerindeki ustalığı; erken dönem Afrikans dilinin gelişmesine büyük katkı sağlamıştır. Davids bir yabancı olarak O'nun dile yaptığı fonetik katkıların bağışlanması için yeter sebep olabileceğini belirtmektedir. (Davids, s. 101)

Ebubekir Efendi 1880'de genç yaşta (45) vefat eder ve Cape Müslüman mezarlığı 'Tana Baru'da defnedilir. Vefatından sonra büyük oğlu Ahmet Atullah, toplumda seçkin bir rol oynar. Cape parlamentosuna girmek için politik rekabete girer; fakat Güney Afrika Beyaz Parlamenterleri tarafından uzaklaştırılır. Kimberley'e yerleşir ve orada Osmanlı Okulu'nu açar. Babasının misyonunu sürdürmeye çalışır.

İkinci oğlu Hişam Abdullah, Port Elizabet'te yıllarca bir Müslüman okulu yönetir. Babasının izinde yaşamını sürdürür. (Mahida, s. 26)

Johannesburg'da Remzi Bey

Hollanda ve İngiltere arasındaki iktidar ve güç mücadelesi onları Okyanuslardan sonra da Cape'te karşı karşıya getirmiştir. 1755-1802 Yıllarını kapsayan savaşı İngilizlerin kazanması Güney Afrika'da 'Büyük Beyaz Göç'e, Boerler Göçü, yol açmıştır. Bu iktidar mücadeleleri beyazların ülkeye yayılması yanında diğer renklerin yeni sosyal ve siyasal haklar elde etmesini sağlamıştır. Cape'te savaşın uzun sürmesinin nedeni Koloni Müslüman nüfusun Hollanda yönetimini desteklemesinden kaynaklanmaktadır. Savaş sonrası İngilizler Hollandalıların vadettiği hakları Müslümanlara fazlasıyla tanımışlar; bunun karşılığında Müslümanlar İngilizleri desteklemişlerdir.

İngilizlerin bölgeye yerleşme istekleri ve Osmanlı Devleti ile politik ilişkilerini bozmama düşüncesi Koloni Müslüman nüfusun nefes almasını kolaylaştırmıştır. Bu bağlamda 1834'te kölelik kaldırılmış ve kölelerin beyaz efendiyi yönetime şikayet hakkı tanınmıştır.

İngilizlerin bölgeye hakimiyeti Beyaz Boerlerin hoşuna gitmez, aralarındaki savaşırdan sonra ülkenin Kuzeyine göç ederler ve burada 'Free State ve Transval' adlarında kısmen bağımsız iki cumhuriyet kurarlar.

Büyük yürüyüş olarak tanımlanan Boer göçleriyle beyaz olmayan nüfus da kuzeye taşınmış olur. Göç hareketleri sonucunda ülkenin tamamı beyazlar tarafından keşfedilir; uzak ve unutulmuş ülkede altın ve elmas yatakları bulunur. Bu gelişmeler sonucunda beyazlar arası rekabet artarken Siyah kölelerin sosyal ve siyasi haklarında hiçbir değişme olmaz. Bu gelişmeler Johannesburg'un merkezi bir şehir olmasını sağlar. Bu süreçte üç devlet ortaya çıkar: Cape ve Natal İngilizlerin; Orange ve Transval Boerlerin; Afrika Devleti yerli siyahların.

Boerler'le İngilizler arasındaki iktidar mücadelesi 1910 yılında aralarında kurdukları 'Güney Afrika Birliği' ile sona erer. Yeni hükümet kurulur; ancak beyaz olmayanlara hiçbir siyasi hak tanınmaz. Osmanlı Devleti bölgedeki tebaasının haklarını İngilizlerle diplomatik yollarla korumaya çalışır.

Müslüman nüfusun kıyılardan ülkenin içlerine hareket etmesi sonucunda Transval'ın merkezi kenti Johannesburg'da Müslüman halkın haklarını korumak için bir Osmanlı konsolosluğunun kurulmasına karar verilir. Osmanlı burada yaşayan halkı kendi tebaası olarak görür ve 13 Ekim 1888'de konsolosluk açılır. (Uçar, s. 310) Önceleri Türk olmayan unsurlar Osmanlı adına konsolosluk görevi yaparlar. (Örneğin; Alman Konsolosu Osmanlı adına fahri konsolosluk yapmıştır.)

Beyazların ırkçı yönetim anlayışları, Johannesburg'da yaşayan Müslümanlar tarafından II. Abdülhamid'e şikayet edilmiş; bu gelişmeler sonucunda Osmanlı Devleti 1914'te Mehmet Remzi Bey'i Johannesburg'a Başkonsolos olarak atamıştır. Remzi Bey böyle çok parçalı ve renkli bir toplumsal zeminde İki yıl görev yaptıktan sonra vefat eder ve Müslüman mezarlığına defnedilir. (Uçar, s. 310-314) Johannesburg Merkez Mezarlığı üç ana kısımdan oluşur. Büyük bölümü Hıristiyanlara aittir. Mezarlığın güneyinde Yahudilere ait kısım, ona bitişik Müslümanlara ait kısımda Remzi Bey'in kabri bulunmaktadır. Mezar taşının bir yüzünde ay yıldızın altında Osmanlıca, diğer

yüzünde Latince Remzi Bey'i tanıtan iki yazı bulunmaktadır. Yan yana bulunan Müslüman ve Yahudi mezarlığının Batısında ise Çin mezarlığı yer almaktadır.

Küresel Dönemde Güney Afrika'da Türk Nüfusu

Meşrutiyet yıllarında kurumlaşma çabası içindeki Osmanlı-Güney Afrika Müslümanları arasındaki ilişkiler artan ve azalan bir ivme ile devam eder. Meşrutiyet dönemi gelişmeleri olumlu yankılar oluşturur. Johannesburg'da Müslüman Osmanlı tebaası 'Hamidiye Cemiyeti' kurarak Sultan II. Abdülhamid'e bağlılıklarını bildirirler. Durban Müslümanları II. Abdülhamid'in Süveyş ve Hint Donanmasına ve dışhatlarda yaşayan Müslüman topluluklara lojistik destek sağlamak için başlattığı Hicaz Demiryolu projesine Güney Afrika Müslümanları maddi ve manevi destekte bulunmuşlardır. (Uçar, s. 283-290)

Bu pozitif ilişkilerin gelişmesi II. Meşrutiyet yöneticileri tarafından akamete uğratılır. İç politikadaki saflaşmalar bölgeye de olumsuz olarak yansır. II. Abdülhamit karşıtı meşrutiyet yöneticileri 'Abdülhamid Müslümanları' imajı yaratarak bölge insanlarıyla ilişkilerini keserler. (Uçar, s. 321)Güney Afrika Müslümanları bu kesilen ilişkilere rağmen Osmanlı'ya bağlılıklarını Osmanlı Donanma Cemiyeti, Hilali Ahmer Cemiyetlerine yardımlarla sürdürmeye devam ederler. Milli Mücadele Döneminde de Türkiye'ye 17. 634 lira ve 875 Siterlin göndererek destek verirler. (Uçar, s. 335)

Küresel ilişkilerin yaygınlaştığı 1980 sonrası dönemde Güney Afrika Türkiye ilişkilerine sivil bir boyut eklenir. Küresel Dönemin öncüleri sade Türkler ticaret ve eğitim alanında yeni ilişkilere yol açarlar. Ticarete kısa zamanda büyük başarı kazanan öncü girişimci Türkler, ülkenin battaniye sektörünü oluştururlar. Bugün Johannesburg, Durban ve Cape Town gibi ülkenin büyük şehirlerinde merkez Johannesburg olmak üzere 15 civarında battaniye fabrikası kurmuşlar, ülkenin hatta kıtanın battaniye ihtiyacını karşılamaktadırlar. Bunun yanında Türkiye'den tekstil ürünleri özellikle perdelik kumaş ithal ederek ülke ekonomisine katkıda bulunmaktadırlar. Aynı zamanda gıda sektöründe Türk tüccarlar girişim paylarını arttırmaya çalışmaktadırlar.

Ebubekir Efendi ile başlayan eğitim desteği bugün sivil gruplar tarafından sürdürülmektedir. Türkiye'den giden sosyal gruplar Güney Afrika'nın büyük kentlerinde ülke Müslümanlarına hem din eğitiminde hem de örgün eğitimde hizmet üretmekte ve ülkenin kalkınmasına katkıda bulunmaktadırlar. Az sayıda da olsa Johannesburg RAU ve Wits Üniversitelerinde Master yapan öğrenciler ve Öğretim görevlileri bulunmaktadır. Bugün 2000'e yakın Türk'ün yaşadığı

ülkeye ilgi her geçen gün artmaktadır. Yakın gelecekte bu bayındır ülke ile ilişkiler daha etkili ve verimli hale dönüştürülebilir.

SONUÇ

İmparatorluk Yoluna alternatif olarak Küresel ticaret yolu keşfetme isteği ile başlayan Atlantik ötesi iktidar ve güç savaşları Güney Afrika'da Cape Koloni Topluluğunun inşası yanında Ülkenin kuruluşunun da zeminini oluşturmuştur. Küresel Güçler arasındaki gelgitlere bağlı olarak gelişen dramatik süreçte Cape Koloni Topluluğu kurulmuştur. Bu kuruluşta Hollanda, İngiltere ve Osmanlı Devleti aktif rol almışlardır. Batılı güçler; Portekiz, İspanya, Hollanda, İngiltere dünyanın en büyük sömürge ve köleleştirme hareketinin öncülüğünü üstlenirken, Osmanlı Devleti bu hareketi başlangıçta önlemeye çalışmışsa da başarılı olamamış ve 19. yüzyıldan itibaren İngilizlerle denge politikası geliştirerek bölge halklarının özellikle Cape Koloni Topluluğundaki Müslümanların sosyal ve siyasal kimlik kazanmalarına siyasal, ekonomik ve entelektüel ölçekte destek vermeye çalışmıştır.

Küresel Güç Yolunun Batı ile Uzak Doğu arasında inşa edilmesi Ümit Burnu'nun Küresel Denge ve Güç noktası olmasına ve burada bir Küresel Koloni Toplumunun oluşmasına yol açmıştır. 16 ve 20. yüzyıllar arasında Cape Koloni adeta Küresel Gücün gösterge ve meşruiyet alanına dönüşmüştür. Bu küresel güç gösterileri gerek yerli halkların gerekse sömürgecilik ve uluslar arası köleleştirme hareketine bağlı olarak buraya getirilen toplulukların dramatik bir bireysel ve toplumsal hafıza yaratmalarına neden olmuştur.

Küresel Güç Yolunun inşası olumlu ve olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Küresel birikimin bu bölgeye taşınarak bugünün bayındır bir ülkesinin doğması olumlu, binlerce insanın yurtlarından, kültürlerinden ve kimliklerinden koparılıp üç yüzyıl süren bir çatışmanın içine itilerek insanlık dramının yaşanılması da olumsuz bir tespit olarak ifade edilebilir.

Batılı Devletler Osmanlının İmparatorluk ve İpek Yolu hakimiyetine son vermek için çevreden merkeze doğru bir hareket başlatmış ve bu hareket Batının çevre unsurlarını sömürgeleştirerek merkez üzerinde baskı yaratmış; bu sürecin tamamlanmasıyla merkezi tasfiyeye girişmiştir. Bunun sonucunda Ulus Devlet bilinci küreselleşmiştir. Ulusalılığın küresel davranışa dönüşmesi merkezden çevreye doğru gelişmiş, tüm sömürgeleştirilen uluslar tek tek özgürlüklerine kavuşmuşlardır. Güney Afrika da bu uluslar zincirinin son halkalarından biridir.

Osmanlı döneminde başlayan Türkiye Güney Afrika ilişkileri siyasi bir boyuttan sivil bir boyuta evrilerek gelişmektedir. Osmanlı Güney Afrika ilişkileri 19. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren Osmanlı İngiliz denge politikası ekseninde koloni müslüman topluluğuna entelektüel ve siyasi yardımla başlamış daha sonra kurumsal bir kimlik kazanarak konsolosluk kurulmuştur.

Sömürgeciliğin başlangıç döneminde merkezden çevreye gerçekleştirilen askeri, kültürel, ekonomik ve politik destek; Çanakkale ve Kurtuluş Savaşları döneminde yer değiştirmiş, çevreden merkeze destek gerçekleşmiştir. Kurtuluş Savaşına Güney Afrika Müslümanları ekonomik destekte bulunmuşlardır.

Küresel dönemde Güney Afrika Türkiye ilişkileri bu tarihsel zemin üzerinde sivil küresel öncü birey ve kurumlar aracılığıyla sürdürülmekte; Güney Afrika'da Türk varlığı ekonomi, eğitim alanında kurumlaşma çabasını sürdürmektedir. İki ülkenin halkları arasındaki ortak hafıza geleceğe yön verecek bir potansiyele sahiptir. Her iki ülke bu fırsattan bugün yararlanmayı başarmalıdır.

Boerler ve diğer beyazlar merkezi güçleri oluştururken Müslüman nüfus ara gücü oluşturmuş, yerli topluluklar ise çevre güçleri temsil etmişlerdir. Beyazların bu coğrafyayı vatanlaştırması, Müslüman nüfusun da burada bir aidiyet bilinci geliştirmesi ve yerli toplulukların bu durumu kabullenışı Cape Topluluğunu dolayısıyla Güney Afrika'yı diğer koloni topluluklarından ayırmaktadır. Bu farklılık Afrika'da bayındır bir ülkenin doğmasına yol açmış ve O'nu kıtanın lider ülkesine dönüştürmüştür.

KAYNAKLAR

- Armaoğlu, Fahir, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Cilt 1-2:1914 1995), Alkım Yayınevi, İstanbul
- Akgündüz, Ahmed ve Öztürk Said, (2000), Bilinmeyen Osmanlı, OSAV, İstanbul
- Braudel Fernand, (1989), (Çev. M. Ali Kılıçbay), Akdeniz ve Akdeniz Dünyası, Cilt:1, Eren Yayınları, İstanbul
- da Costa, Yusuf, (1994) 'The Early Cape Muslims: Victims of European Colonising in Asia and Africa', Pages from Cape Muslim History, Pty Ltd, Cape Town
- Davids, Achmat, (1994), "The Origins of The Hanafi-Shafi'i Dispute and The Impact of Abu bakr Efendi, Pages from Cape Muslim History, Pty Ltd. Cape Town
- Davutoğlu, Ahmet, (2001), Stratejik Derinlik, Küre Yayınları, İstanbul
- Fuller, Graham E. -Lesser Ian O., Çev. Yaşar Bülbül, (2000) Türkiye'nin Yeni Jeopolitik Konumu, Alfa, İstanbul
- Fuller, Graham E. -Lesser Ian O., Çev. Özden Arıkan, (1996), Sabah Kitapları, İstanbul
- Kennedy, Paul, Çev. Birtane Karanakçı, (1996), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara
- Mahida, Ebrahim Mahomed, (1993), History of Muslims in South Africa:A Chronology, Published by Arabic Study Circle, Durban
- Sander, Oral, Ders Notları, SBF, Ankara
- Sezer, Baykan, (1988), Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları, Sümer Kitabevi, İstanbul
- Uçar Ahmet, (2000), Güney Afrika'da Osmanlılar, Tez yayınları, İstanbul
- Uçarol, Rifat, (1995), Siyasi Tarih, Filiz Kitabevi, İstanbul
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Cilt: 2- 4. Ankara